

Odakünt a mezőkön mozdult még néha egy kis szél, de az erdőben egyszerre csend és alkonybahajló délután lett. Az utak járátlanok voltak s a ritka ködben némán szitált a hó. Nem volt hideg; az erdő mélyén már az álom járt, megérintve puha szárnyával az egész világot. Ág nem zördült, madár nem rebent, csak a hó szállingózott és egy öregember ment katonásan a régi pandurok ruhájában. Nem nézett sehova, mégis mindent látott, nem fordult meg egyszer se, mert tudta, hogy mögötte nem jön senki.

— Egy-kettő — egy-kettő.

Puska most nincs a vállán, kard nincs az oldalán, de tarisznyájában ott az obsitos levél és egy kis kenyér. Reggel óta jön, de nem fáradt. Sohse volt fáradt s ha egyszer elfárad: az az út végét jelenti. A legvégét. Lépeget katonásan.

— Egy-kettő — egy-kettő.

Csizmáját még megfoltozták, egy váltás inget is adtak és valami pénzt. Az új hadnagy kezét fogott vele és mondott valamit a tisztességről és a jól megérdemelt nyugalomról.

— Hát — Isten vele, öreg Palozsnaky ...

Körülnézett az udvaron. A nagy fenyő havas ágán fázósan ült egy varjú és az istállóban mintha régi lovak dobogtak volna elmúlt hajnalokban.

A vasalt nagy kapu bedördült utána és öreges hunyorgással néztek rá a mély ablakszemek. A tömlőcablak vasrácsán bizonyos reszelések voltak láthatók, sőt egy rud el is volt görbítve ...

— Igen, a Suta Gyuri a vasnál is erősebb volt. De, hát hol vannak már azok az emberek ?

A tömlőcből kamra lett és kövér zsákok dőltek lustán a falaknak, melyek láncsörgést és jajgatást, eszelős imádságokat és vad káromkodásokat nyeltek el időtlen-idők óta. A városka mellett vonat szalad s a földes utak patkónyomait fújja, egyre fújja be a szél.

Néha úgy érzi, a puska még ott van a vállán és igazítani akar rajta.

— Na, csak ne kapkodj Palozsnaky — figyelmezteti önmagát — most már nyugalomba mégy, csak azt nem tudod még, hogy hova ... Ne kapkodj hát, öreg Palozsnaky ...

Egy-kettő — egy-kettő.

Szürkül az erdő. A hó mintha ritkulna, de a fák közt homályosra sűrűsödött a köd, s a levegőben, magosan, tétován kiabálnak a vadlibák.

Tél van. Régi nyarak feledője, régi ősök temetője. Tél. Minden elmúlt s a multra, mintha csak ez a tél takart volna szemfedőt. A régi pipákból, mintha csak most fogyott volna ki egyszerre a dohány s a régi kemencéből a meleg; a kémények hívogató füstzászlója mintha másnak intene s a messze-messze mécsvilág mintha mást várna.

A csalitokon esti köd ül már; csillag nem látszik, lépései nem hallatszanak. Messziről jön nagyon az öreg ember. Tarisznyájában obsitos levél s a múlt fogó kenyere.

Egy-kettő — egy-kettő.

A víz kék hidegséggel sietett a jeges partok között. Alákúszott a hídnak és ijedten szakadt rá a nagy kerékre. Halkan zúgott a patak, csobogott a nagy kerék, lapát-lépcsőivel járogatva a zúgóban és belül álmosan dorombolt a malom. Dorombolt a malom, a garat nyelte a búzát és az időt. A kerekek forogtak, a liszt melegen csurgott a zsákokba s a kis ablakok kifelé néztek és hallgatóztak.

A malomszobából csak a kulcslyuk vigyázta a sötétséget, ezért a kerekek szorgalmasan forogtak. A kulcslyuk szeme néha hunyorog, amint odabent lobbant a mécs lángja, ha mozdul valaki, vagy a lehelet meglöki a kis lángot.

És száll a pipafüst.

— Én nem bánom a gőzöst, meg a finom utakat, hogy elkerülnek — mondta a molnár. — Pipám, borom, kenyerem engem már kiszolgál.

A vendég csak bólint.

— Egyedül vagyok.

— Erzsí ? — kérdezte az éjilátogató.

— Megvan. Nem ismernél rá. A nótából sóhajtozás lett.

— Huszonöt esztendeje, hogy nem láttam.

— Annyi. Ráhagynám a malmot, de nem kell neki. Minek is neki ?

— Hát így van. Bólint a másik — a végére egyedül maradunk.

Dorombol a malom, mélyen, békésen, mint a téli álmok öreg, nagy macskája; a tűzhelyről el-elválnak egy szikra, mint a csillag az őszi égről s a borban megmozdulnak elmúlt örömök és bánatok.

— A törvénnyel hogy vagy ? — kérdi újra a molnár.

— Most már nem bújok előle. Ha jönnek értem: megyek. Eddig elhúzódtam. Ágnes akarta. Amíg élt. Én most már nem akarom.

A molnár felkelt, parazsat tett a pipájára.

— Nem akarom — mondta újra a vendég, inkább csak úgy magának. — Ha adósság, hát adósság... — Felemelte a fejét és hallgatózott. Mélyen ülő szürke szeme hideg lett egyszerre, szinte kegyetlen és az ágyhoz támasztott fókosára nézett, de aztán elsímultak homlokán a ráncok és a poharához nyúlt.

— Valaki jár odakint.

— Nem lépsz fel a padlásra ? Ott nem keresnek.

— Nem. Mondtam, hogy nem.

A molnár kiment, az ajtót nyitva hagyta s a kövek dörmögése bezúdul a szobába. A zsalu ajtóban csikordult a kulcs, hallatszott is egy-két szó, aztán léptek jöttek a szoba felé.

— Jó estét.

— Jó estét...

Az öreg pandur megállt az ajtóban, megtörölte havas szemöldökét és beljebb lépett. Keze elindult tarisznyája felé, de hirtelen eszébejutott, hogy nincs már benne a bilincs, csak egy kis kenyér, meg az elbocsátó. És puskája sincs, bár a másik meg se mozdult.

A molnár behúzta az ajtót, a csend kifeszült a levegőben, aztán elernyed.

— Megöregedtünk, Mihály — és nézi egymást a két öreg ember.

— Ül le, Palozsnaky — int a vendég.

— Reggel velem jössz Mihály. Törvénybe.

— Megyek.

— Akkor leülök, Mihály.

Kikanyarította nyakából a tarisznyát, levetette bekecsét és elővette pipáját.

A molnár eléjeltolta a dohányos szitát és megtöltötte a poharakat.

— Tíz évig jártam akkor utánad, Mihály.

— Vagy csak a hírem után.

— Mindegy.

— Nem mindegy. Huszonöt éve elmentem innen. Azóta az én nevemben legénykedett itt minden kapcabetyár, ti meg az én rovásomra írtatok mindent.

— Ha igaz ?...

Csend lett. A gondolatok szanaszét futottak az emlékek sűrűjében, a tűzhelyen összeomlott a zsarátnok és a parázs körül álmosan hunyorgott a hamu.

— Huszonöt éve megházasodtam, azóta idegen jószág nem volt a kezemen. Minek hazudnék. Mások se hazudtam...

— Elhiszem. De a hosszúvízi kanász ?...

— Hát az igaz. Ágnes kellett volna neki. Ölmosbottal vágott fejbe, idenézz — és széthúzta hosszú haját — nálam meg fokok. Ott maradt.

— És mi lett Ágnessel ? Azt mondták, a vízbe fojtottad.

— Két hete temettem...

Kint feltámadt a szél, a tűzhely újra fellobbant és egy kis kék láng libgett a szürkülő parázs felett. Az ablakon régi nyarok ragyogása nézett be, ló dobogott, zabla zörrent és mintha valaki nevetett volna régi, lágy nevetéssel.

— Adjon az Isten neki nyugodalmat — mondta csendesen a pandur.

— Ittak, nézték az üres poharak csillogását és az ősz fejek meghajoltak.

— Csak így jársz, Palozsnaky — puska nélkül ? — kérdezte később a vendég.

— Így.

— Hallom, odavan a pandurvilág.

— Oda a tiétek is — és keserűen megemelte üres poharát — sajnáljátok a bort ?

— Sajnálja a fene. Gőzösön ültél-e már, Palozsnaky ?

— Nem is ülök. — Kitta a borát és az ablakra nézett.

— Szép lány volt az az Ágnes... Ma is látom. Hol laktatok ? — kérdezte a pandur.

— A Berekben. Jó kis házat raktunk. Kertünk, egy kis földünk, meg amit a berek adott. Halat, madarat, tüzelőt — mindent. Vályogbul raktuk, de olyan, mint a szikla. Nem sajnáltam róla a nádat. Nyáron hűvös, télen meleg. Csak, hát most egyedül maradtam. Nagyon egyedül.

— Akár csak én — mondta a molnár.

— Akár csak én — mondta a pandur.

S a mécs lángjába nézett a három öreg ember. Valamelyik sóhajtott, a padláson dobbant a macska, ám az is lehet, hogy valami más volt, ami nem lesz többé, mert gőzös sikolt az erdők alján és nem álmodnak már régi álmokat az emberek.

Felhőztek a pipák s a kékes füst úgy szállt a szobában, mint elhagyott temetők felett, halottak napján a köd.

A víz hidegen zúgott kint, a kövek örölték az időt, a garat nyelte a sötétséget és egyszer csak fakulni kezdett az éjszaka.

— Megvirrad lassan — nézett az ablakra a molnár.

— Nekünk már alig... — mondta a vendég.

A pandur csak legyintett.

— Eh ! töltsetek, aztán menjünk, Mihály.

A tűz már elhamvadt és amikor a molnár elfújta a mécesest, egyszerre hideg és szürke lett a világ. Hallgatózó és csoszogóan reménytelen, mint maga az öregség.

A malom előtt megálltak. A molnár nekidőlt az ajtófélfának és nézte őket.

A patak hidegen zúgott, a szél újra feltámadt és hordta a havat a járatlan utakon. A fák suhogtak, a nádbugák a jeges vizet nézték, és a hajnali szél dermesztő keze benyúlt a régi menték alá.

— Na, menjünk — mondta az öreg betyár.

— A pandur jól fülére húzta kucsmáját, megegyeszer körülnézett a téli tájon, aztán fázósan összehúzta kopott bekecsét.

— Nem vagyok már pandur, Mihály, és te se vagy a régi. Elmúlt már a mi világunk. Neked házad van — azt mondtad — meleg tűzhely benne... Hát... merre van az a ház, Mihály ?...

Reggel lett egyszerre. A szél sziszegve vágatott a havas mezőkön s a két öreg ember fáradt nyomát betemette a hó. Mögöttük felállt a nádas, összeborult az erdő és valahol messze, csattogó gép rohant, az új emberek lihegő országútján.

De ezt ők már nem hallották.